

CAPITALUL UMAN ȘI INVESTIȚIA ÎN EDUCAȚIE

MARIA VIORICA BEDRULE-GRIGORUȚĂ*

Le capital humain et l'investissement dans l'éducation

Résumé

Cet article s'inscrit dans une réflexion plus approfondie sur le capital humain et son influence sur la croissance économique, visant contrôler non seulement la qualité du capital humain et ses possibles mesures d'augmentation, mais aussi la spécification plus appropriée des certains processus d'investissements dans l'éducation établies par les gouvernements. Les unes des constatations sont formulées par rapport des dates et informations qui caractérisent l'actuel système éducationnel de la Roumanie.

Mots clés: capital humain, système éducationnel, les effets de l'éducation, responsabilité, politique gouvernementale

1 Introducere

În economiile de astăzi, investițiile în educație și în formarea angajaților sunt cel puțin tot atât de importante ca și investițiile în patrimoniu. Trăim din ce în ce mai mult într-o economie bazată pe informație, în care tehnologia și metodele de producție se modifică rapid și în mod constant. „Capitalul intangibil” și cunoștințele produc cea mai mare valoare adăugată și doar un „clic” pe calculator ar putea însemna tot atât de mult ca și un bun fizic. Formarea capitalului uman trebuie abordată cel puțin la fel de bine cum este tratată formarea capitalului fizic, iar reforma în educație ar trebui să se străduiască să o trateze pe cea dintâi în mod evident.

Scopul oricărei politici publice, indiferent dacă este vorba de reforma educației, a sistemului sanitar sau a sistemului fiscal, este acela de a îmbunătăți viața oamenilor. Și, într-un mod foarte important, discuțiile și propunerile fundamentale privind reforma în educație au tins, până acum, să ignore rolul esențial al oamenilor. Majoritatea experților în educație uită că oamenii sunt productivi nu numai datorită sistemului nostru social și economic sau a calității tehnologiilor pe care le folosesc, ci și datorită educației și formării cu care vin la locul de muncă. În mod evident, reforma în educație trebuie direcționată spre ceea ce economiștii numesc „formare de capital” – deși formarea capitalului uman este uitată.

* Conferențiar doctor, Catedra de Management-Marketing, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, e-mail: mvgri@uaic.ro

2 Formarea capitalului uman – un proces cu multiple fațete

Procesul de achiziționare și utilizare a unor bunuri productive cum ar fi terenuri, imobile sau echipamente se numește în mod frecvent „formare de capital”. Formarea capitalului este un mijloc primar de creștere a productivității muncii. În esență, aceasta reprezintă rezultatul produs de fiecare angajat, cantitativ vorbind, iar creșterea productivității muncii este sinonimă cu salariile mai mari și cu prosperitatea economică. Atunci când un individ sau o firmă cumpără un bun „real”, ca de exemplu un utilaj nou, în scopul producerii de venituri viitoare, se așteaptă să obțină un randament pozitiv al acestei investiții. Totuși, este nevoie de un venit net minim din această investiție. Acest venit minim reflectă inflația anticipată și diverse alte riscuri asociate investiției. Acest venit minim se numește adesea venit „normal” sau „profit normal”, în timp ce orice alt venit obținut pe lângă acesta se numește „profit economic”.

Nici un produs nu s-a creat singur până acum și nici nu a creat un altul de la concepție și până la realizarea lui completă. Dacă luăm exemplul unei mașini: este nevoie de oameni inventivi pentru a imagina ce ar putea face o nouă mașină, cum poate fi elaborată, produsă, testată și, în final, utilizată. Acești inovatori și creatori au multe în comun, iar una dintre caracteristici este un anumit grad de educație. Odată ce mașina a fost construită și poate să fie utilizată, este nevoie de alți oameni care să facă acest lucru. Și acești oameni au nevoie de un anumit grad de educație – ei întrușchipează „formarea capitalului uman”.

Educația joacă un rol esențial în formarea „capitalului uman” și în determinarea șansei omului din punct de vedere economic. În mediile de afaceri există, desigur, multe întâmplări ale unor oameni care, deși nu urmaseră decât liceul sau chiar mai puțin, au avut un succes foarte mare și au adunat o avere imensă. În același timp, în unele țări, economia este plină de indivizi care deși și-au dat doctoratul, câștigă puțin din punct de vedere financiar. Totuși, dincolo de astfel de excepții, cu cât educația unei persoane este mai înaltă și de mai bună calitate, cu atât șansele și perspectivele de succes economic ale ei sunt mai mari.

Aceasta nu este doar o observație teoretică, ci poate avea consecințe practice importante pentru creșterea economică. Anumite politici guvernamentale, cum ar fi cea fiscală, pot descuraja indivizii să urmeze o educație mai înaltă, ceea ce reduce capacitatea productivă a forței de muncă naționale. Educația crește, în general, câștigurile anticipate ale unui individ pe durata vieții sale, fiind percepută ca un efort pe termen lung. Totuși, dacă impozitele și taxele individului sunt din ce în ce mai mari pe măsură ce îi cresc veniturile, politica fiscală îl descurajează pe acesta să-și folosească timpul și resursele necesare obținerii unui nivel mai ridicat de educație. Impozitele mari pedepsesc succesul și descurajează indivizii să acționeze pentru a-l obține, indiferent dacă acțiunile necesare se constituie în muncă mai multă sau educație superioară. Altfel spus, dacă impozitul crește odată cu venitul, descurajează formarea capitalului uman în același mod în care descurajează munca, economisirea sau investiția în capitalul fizic.

Se poate descuraja „formarea capitalului uman” și în alte moduri, mai puțin cunoscute sau înțelese. De exemplu, în cadrul economiei actuale, majoritatea familiilor înțeleg importanța învățământului universitar. Dacă efortul educațional se va reduce, va descuraja mai curând familiile cu venituri modeste decât pe cele mai înstărite. Familiile cu venituri mai mari au capacitatea de a suporta într-o mai mare măsură costurile mai mari ale educației universitare decât familiile cu venituri mai reduse.

Aproape fiecare ramură a economiei și ocupație au acum nevoie de o infuzie rapidă de noi tehnologii. Noile tehnologii nu se rezumă la procesarea informației și la Internet, ci se aplică și altor componente: de exemplu în cazul aparaturii electronice pentru avioane, designului, proceselor noi pentru operațiunile de bază (cum ar fi, manevrarea bagajelor la aeroport) și instrumentelor mai bune pentru lucrătorii din aeroporturi.

3 Influențe în formarea capitalului uman

Pe măsură ce economiile evoluează, cresc și cerințele lor și recompensele acordate pentru anumite niveluri ale educației și ale unor abilități. Între 1994 și 2005, 60% din numărul total de locuri de muncă create în lume, conform unui raport al UNESCO [Global Education Digest, 2005] necesitau un „nivel al abilităților destul de ridicat”. Pentru a profita la maximum de extinderea și integrarea rapidă a tehnologiilor de vârf, sistemul educațional românesc trebuie să fie la înălțime, la fel ca și sistemul social sau cel guvernamental. Acesta nu trebuie să pună piedici indivizilor care urmăresc să-și îmbunătățească educația sau formarea profesională. Din păcate, sistemul nostru actual nu este la înălțime în această privință, iar majoritatea propunerilor de reformă sau de îmbunătățire eșuează.

În multe cazuri guvernele au tratat formarea capitalului uman mai aspru decât formarea capitalului fizic, conform căreia „un aspect esențial al indivizilor în cadrul rolului lor de producători de valoare în economie este suma capacităților, experienței și cunoștințelor lor”. Acest concept a fost definit inițial de Gary S. Becker [Becker, 1975, 7]. Ca indivizi, ne dezvoltăm capitalul uman prin experiențele de viață, prin formare profesională și prin educație, iar calitatea și cantitatea capitalului nostru uman determină în mare măsură capacitatea noastră de a contribui la dezvoltarea economiei sau a propriului câștig.

De generații întregi, familiile au făcut sacrificii ca unii copii sau chiar toți să poată merge la școală sau chiar la facultate, considerând că astfel le oferă copiilor o viață mai bună decât a lor. Desigur uneori, aceasta era pur și simplu o credință în calitatea mai ridicată intrinsecă a vieții unei persoane cu învățătură. Cel mai adesea, părinții au înțeles că educația aprofundată creează mai multe posibilități de realizare a unei cariere, de obținere a unor venituri mai ridicate și a unei siguranțe financiare mai mari.

Tabel nr. 1. Câștigul mediu săptămânal în raport cu nivelul de educație în Statele Unite

Nivelul de educație	Câștigul mediu săptămânal (2003)
Studii doctorale	1,349 \$
Master	1,307
Studii universitare	1,064
Studii liceale cu bacalaureat	900
Studii liceale fără bacalaureat	554
Studii gimnaziale	396

Sursa: Adaptare conform [Biroul de Statistică a Muncii. Education attainment: Education pays <http://www.bls.gov/oco/home.htm>]

Un studiu efectuat în anul 2003 de Biroul de Statistică a Muncii al SUA susține această încredere în educație (Tabelul nr.1). Studiul a indicat câștigurile medii săptămânale ale persoanelor cu normă întreagă în funcție de nivelul educației, în 2003. Datele arată că, în medie, un individ cu 8 clase sau mai puțin câștiga mai puțin decât un altul cu diplomă de bacalaureat; încă 4 ani de educație pot produce o creștere a câștigului mediu de până la 30%. Un individ licențiat câștiga mult mai mult, astfel că numai 4 ani de școală în plus pot aproape dubla venitul anticipat al unei persoane în timp ce o persoană care și-a luat doctoratul câștiga în medie cu circa 17% mai mult.

Nivelurile superioare de educație oferă indivizilor o mobilitate mai mare în ceea ce privește schimbarea profesiei și creșterea veniturilor. De exemplu, este mult mai ușor pentru o persoană cu un nivel superior al educației să se adapteze la schimbările de pe piața muncii învățând abilități noi sau aplicând cunoștințe mai vechi în situații noi.

Educația este importantă în orice perioadă bună, stabilă, deoarece este mai probabil ca un individ care poate avea succes în mai multe domenii să treacă la activitățile cele mai cerute pe piață. Și atunci când economia nu merge bine, acest grad mai înalt de mobilitate în privința locului de muncă îi permite individului să se adapteze atunci când situația devine nefavorabilă.

Economiștii au încercat să determine un randament anticipat al investiției în educația individului. Astfel, având în vedere costurile anticipate (taxele de studii) și veniturile anticipate, și-au pus problema calculului ratei rentabilității care va rezulta din diferențele de venit pentru diverse niveluri ale educației. De exemplu, pentru anul 1949, Becker a estimat că randamentele bărbaților albi vor fi de 20% pentru absolvenții de liceu și de 13% pentru absolvenții de colegiu [Becker, 1964, 36].

În 1974, Jacob Mincer a cercetat relația dintre un an de școală în plus și creșterea anticipată a câștigurilor pe durata vieții. Un aspect superior al acestui studiu a fost acela că se concentra asupra creșterilor timpului petrecut studiind, nu asupra diplomei obținute. Mincer a considerat că singurul cost al unui an suplimentar de școală este venitul anticipat, ignorând astfel costurile directe, cum sunt taxele de studii. Acest fapt s-a datorat datelor utilizate, astfel încât rezultatele acestei cercetări trebuie privite ca fiind o estimare a limitei superioare a investițiilor în educație [Mincer, 1974, 89-91].

Mai recent, în literatura de specialitate [Krueger și Lindahl, 2000, 38-65] s-a ajuns la o concluzie importantă care corespunde rezultatelor obținute de Mincer: în SUA, fiecare an suplimentar de școală crește câștigurile pe durata vieții cu aproximativ 10%.

Aceste rezultate ne ajută să înțelegem efectele educației asupra câștigurilor viitoare anticipate ale individului, care se extind și la nivelul economiei ca întreg. Heckman și Klenow au descoperit că rezultatul general se extinde, într-adevăr, de la nivel individual, micro, la nivel național, macro. Conform unei formulări [Heckman și Klenow, 1998, 63] a modelului lor au descoperit că „educația are chiar un efect mai important la nivel macro decât la nivel micro”.

Educația aduce un beneficiu în plus societății, beneficiu care nu se manifestă la nivelul individului. Precizând acest aspect din punct de vedere economic, rezultă că randamentul social al educației îl depășește pe cel particular.

Să încercăm să înțelegem în ce poate consta acest beneficiu suplimentar. Formarea capitalului uman este foarte importantă pentru capacitatea personală a unui individ de a contribui la dezvoltarea economiei și de a câștiga mai mult, dar nu trebuie ignorate consecințele sociale ale existenței unei populații cu un nivel de educație mai ridicat. Educația aduce societății nenumărate beneficii, multe dintre acestea având efecte importante asupra modului în care operează economia, firmele și instituțiile.

Un nivel mai ridicat al educației se poate asocia cu stabilitatea. Familiile mai stabile evaluează corespunzător consecințele educației față de cele dezorganizate. Cu cât un popor este mai educat, cu atât comunitățile sale pot fi mai stabile, deoarece încrederea și conștiința de sine încurajează un mai mare respect pentru drepturile omului.

În cazul României, se pot formula multiple constatări nefericite, legate de stadiul beneficiilor educației în dezvoltarea societății. Totuși, este mai probabil ca un popor mai educat să urmărească evenimentele curente și să înțeleagă mai bine consecințele acestora asupra familiei, comunității și țării. Unul dintre cele mai mari câștiguri ale democrației este faptul că oferă cetățenilor dreptul și capacitatea de a se ocupa de viața și educația lor de la un anumit nivel, fără intervenția statului. Dar unul dintre cele mai mari pericole ale democrației apare atunci când indivizii își exercită în mod continuu aceste drepturi și capacități, dar ignoră evenimentele externe care modelează viețile lor și viitorul națiunii. A obține diplome, de studii superioare sau chiar de studii doctorale, cu o relativă ușurință într-o perioadă de tranziție a economiei, așa cum este cazul României sau al altor țări din Europa

de Est, nu va determina efectele așteptate la nivel macroeconomic, sau în planul real, practic al comportamentului firmelor sau instituțiilor. La rândul său, democrația, cu respectul cuvenit pentru drepturile omului – cum ar fi dreptul la educație, este cel mai natural sistem politic pentru a sprijini o economie bazată pe piața liberă.

Dar cum se caracterizează un sistem educațional, ca cel al României, aflată într-o etapă finală a unei tranziții atât de lungi? Dintre elementele ce caracterizează un sistem educațional în cazul României se pot enumera transparența, simplitatea, dificultatea administrării fondurilor necesare „investițiilor în educație” și tratamentul incorect aplicat profesorilor educatori în raport cu alte categorii sociale.

Pe de altă parte, profesorii și organismele de reprezentare a acestora în raport cu politicile educaționale, sunt preocupați de declinul salariilor și al condițiilor de muncă, precum și de poziția lor marginalizată în adoptarea deciziilor legate de atragerea indivizilor în sistemele de educație. Negocierile colective privind unele componente ale sistemului educațional (salarii, condiții de muncă, etc.) sunt rare sau inexistente în unele țări, fiind limitate prin argumentarea bugetului sectorului public pentru educație, de nivel foarte scăzut față de cel al țărilor puternic dezvoltate. Grevele și protestele celor care educă sau ale celor care sunt educați determină guvernele să admită necesitatea unor reforme radicale în actualele sisteme educaționale puse la dispoziția cetățenilor în vederea formării capitalului uman de mai târziu.

O preocupare importantă a guvernelor din lumea întreagă constă în adaptarea educației și formării indivizilor la nevoile economiei, prin descrierea unui raport real necesar între educație și piața muncii. Această corelație este împărtășită și de firmele sau instituțiile interesate să angajeze, ele fiind sensibile la capacitatea sistemului de educație de a oferi potențialilor angajați suficiente abilități și competențe prin care să poată răspunde provocărilor economiei globale și concurenței.

4 Concluzii

În viață există anumite truisme, dar un fundament de bază al politicii statului român, pentru perioada actuală se exprimă prin sintagma: cu cât înveți ceva mai mult, cu atât acel ceva va fi mai puțin. Dacă asociem această constatare cu plata unor taxe pentru educație suplimentară, conchidem că „cu cât taxele școlare cresc, cu atât indivizii vor studia mai puțin”. Din fericire, cu cât investești mai mult în capitalul uman cu atât acesta promite performanțe economice mai bune. Cheltuielile individuale cu educația mențin sau îmbunătățesc o abilitate necesară într-o profesie sau afacere în care o persoană este angajată în prezent sau îndeplinește cerințele exprese ale unui angajator. Cheltuielile cu educația asigurate de către angajator sunt înțelese ca obligație stabilită prin Codul muncii. Statul contribuie la desfășurarea unui proces investițional în educație prin acordarea de împrumuturi (credite) studenților sau prin plata unor burse neimpozabile. În domeniul economic alocăm puțin pentru cercetare și dezvoltare ca procent din PIB, iar investiția în educație este mică. Într-o piață liberă și globalizată, deși sunt mai dezvoltați și mai bogați decât noi românii, englezii, irlandezii, finlandezii și chiar taiwanezii au constatat că nu dispun de atâtea fonduri publice încât să asigure educației fondurile necesare îndeplinirii rolului său de principal factor al creșterii economice. Soluția pe care aceștia au găsit-o a fost „parteneriatul public-privat”, înțeles sub două aspecte diferite. Primul este cel al încurajării învățământului privat iar cel de al doilea - al încurajării sistemului de sponsorizare a învățământului de către persoane juridice sau fizice private.

Astăzi în România devine urgentă atingerea obiectivului ”investiții în capitalul uman”: este necesară parcurgerea unor etape, nu doar conceptuale, ci și de mentalitate. Prima este aceea a înțelegerii faptului că, fără un progres rapid și profund în sistemul educațional, nu

vom putea avea nici creștere economică, nici creștere a nivelului de trai, oricât de multe fonduri ne-ar alocă Uniunea Europeană sau orice altă instituție financiară internațională. A doua etapă este aceea a schimbării mentalității manageriale la nivelul Ministerului Educației, în sensul reorganizării și reformării reale a întregului sistem educațional. A treia este schimbarea mentalității, cetățenii țării, oamenii de afaceri, părinții, copiii, înțelegând că investiția în educație este mai important obiectiv pentru viitor.

Formarea capitalului uman prin procese educaționale investiționale rămâne o responsabilitate globală a tuturor indivizilor și guvernelor. Fără o psihologie colectivă care să conducă la un curent de profunzime pe direcția menționată ne va fi greu să ieșim din statutul de periferie economică, a Uniunii Europene, spre care tindem.

Bibliografie

- Antonesei, L., *Polis și Paideia*, Editura Polirom, Iași, 2005.
- Becker, G. S., *Human Capital*, 1975, la adresa <http://econlib.org/LIBRARY/CEECategory.html>, accesat pe 18 februarie 2006.
- Earle, J. S., *Industrial Decline and Labor Reallocation in Romania*; Working Paper, 1997.
- Heckman J., Klenow, P., *Human Capital Policy*, in *Policies to Promote Capital Formation*, M. Boskin editor, Hoover Institute, 1998.
- Krueger A., Lindahl, M., *Education for Growth: Why and for Whom?*, Working Paper Series 7591, National Bureau of Economic Research, March, 2000.
- Lazear, E. P., *Personnel Economics for Managers*, New York: JohnWiley, 1998.
- Mincer, J., *Schooling, Experience and Earnings*, New York: National Bureau of Economic Research, 1974.
- Suciu, M. C., *Investiția în educație*, Editura Economică, București, 2005.
- *** Biroul de Statistică a Muncii (Bureau of Labor Statistics), *Education attainment: Education pays: Median weekly earnings by educational attainment*, 2003, la adresa de internet <http://www.bls.gov/oco/home.htm>